CÁC KHÍA CẠNH CỦA HOẠT ĐỘNG ĐỊNH HƯỚNG NGHỀ NGHIỆP CHO HỌC SINH TRUNG HỌC PHỔ THÔNG: TỪ LÝ LUẬN ĐẾN THỰC TIỄN

Phạm Thị Huyền Trang
Trường Đại học Thủ đô Hà Nội

Tóm tắt: *Hoạt động hướng nghiệp giữ vai trò quan trọng trong việc hỗ trợ học sinh trung học phổ thông nâng cao năng lực lựa chọn nghề nghiệp phù hợp với sở trường, nguyện vọng cá nhân và nhu cầu của thị trường lao động. Việc lựa chọn nghề nghiệp được xem là một trong những quyết định quan trọng nhất trong cuộc đời mỗi cá nhân, ảnh hưởng sâu sắc đến chất lượng cuộc sống, sự phát triển nghề nghiệp và mức độ hài lòng với công việc trong tương lai. Dựa trên tổng quan các nghiên cứu trong và ngoài nước, bài viết chỉ ra bốn yếu tố cốt lõi trong hoạt động định hướng nghề nghiệp cho học sinh trung học phổ thông: (1) khả năng tiếp cận thông tin nghề nghiệp đầy đủ, chính xác, cập nhật; (2) phương pháp tiếp cận hướng nghiệp mang tính cá nhân hoá và tích hợp trong chương trình học; (3) ứng dụng công nghệ thông tin và truyền thông trong tư vấn nghề nghiệp; và (4) sự liên kết giữa nhà trường và doanh nghiệp trong việc cung cấp trải nghiệm thực tiễn nghề nghiệp. Những yếu tố này có mối liên hệ mật thiết và tác động trực tiếp đến hiệu quả của công tác hướng nghiệp trong nhà trường phổ thông. Nghiên cứu trong bài viết sử dụng phương pháp phân tích tài liệu và tổng hợp kinh nghiệm quốc tế nhằm đề xuất một số định hướng trong hoạt động hướng nghiệp cho học sinh trung học phổ thông ở Việt Nam hiện nay.*

Từ khoá: *Định hướng nghề nghiệp; học sinh, hướng nghiệp; trung học phổ thông.*

Nhận bài ngày 10.09.2025; gửi phản biện, chỉnh sửa, duyệt đăng ngày 26.11.2025
Liên hệ tác giả: Phạm Thị Huyền Trang; Email: pthtrang@daihocthudo.edu.vn

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Hoạt động định hướng nghề nghiệp giữ vai trò quan trọng trong quá trình phát triển toàn diện của học sinh trung học phổ thông (THPT), đặc biệt trong bối cảnh giáo dục hiện đại nhấn mạnh đến năng lực tự lựa chọn, thích ứng và phát triển nghề nghiệp suốt đời. Thông qua hoạt động này, học sinh có thể nhận diện sâu sắc hơn về bản thân như sở thích, năng lực, giá trị sống và nguyện vọng cá nhân, từ đó hình thành cơ sở vững chắc cho việc lựa chọn ngành học và nghề nghiệp phù hợp trong tương lai [18]. Ngoài ra, định hướng nghề nghiệp còn giúp học sinh phát triển những năng lực cốt lõi trong bối cảnh chuyển đổi số và thị trường lao động không ngừng biến động như kỹ năng ra quyết định, giải quyết vấn đề, lập kế hoạch cá nhân… [10]. Theo tổ chức Hợp tác và phát triển Kinh tế (viết tắt là OECD), những học sinh được tham gia các hoạt động hướng nghiệp bài bản sẽ có xu hướng lựa chọn học tập và nghề nghiệp rõ ràng hơn, ít bỏ học giữa chừng và có triển vọng nghề nghiệp tích cực hơn trong dài hạn [15]. Hoạt động hướng nghiệp hiệu quả cũng đóng vai trò cầu nối giữa giáo dục và thị trường lao động, giúp học sinh hiểu rõ hơn về nhu cầu xã hội, từ đó góp phần nâng cao chất lượng nguồn nhân lực [4]. Một nghiên cứu khác của tác giả Trisnawati nhấn mạnh rằng việc xác định lựa chọn nghề nghiệp dựa trên quyết định của chính cá nhân xuất phát từ chính sự hiểu biết về khả năng và sở thích cũng như giới thiệu

về nghề nghiệp trong xã hội [19]. Như vậy, định hướng nghề nghiệp không chỉ mang lại lợi ích cho học sinh mà còn có ý nghĩa chiến lược đối với hệ thống giáo dục và phát triển kinh tế – xã hội trong dài hạn.

Chương trình Giáo dục phổ thông 2018 của Việt Nam thể hiện rõ quan điểm nhất quán của Nhà nước và ngành giáo dục về việc tăng cường định hướng nghề nghiệp cho học sinh ngay từ cấp trung học theo định hướng phát triển phẩm chất và năng lực. Cấp THPT được thiết kế theo mô hình phân hóa mạnh với các môn học lựa chọn và chuyên đề học tập phù hợp với định hướng nghề nghiệp của học sinh, tạo điều kiện để học sinh từng bước khám phá, xác định sở trường, nguyện vọng và lựa chọn ngành nghề phù hợp sau tốt nghiệp. Ngoài ra, hoạt động trải nghiệm – hướng nghiệp được đưa vào như một nội dung bắt buộc trong suốt 12 năm học, nhằm hỗ trợ học sinh tìm hiểu môi trường lao động, rèn luyện kỹ năng ra quyết định và xây dựng kế hoạch nghề nghiệp cá nhân. Những điều này cho thấy, hướng nghiệp không còn là hoạt động phụ trợ, mà trở thành một trong những hoạt động chính thức và bắt buộc trong chương trình giáo dục phổ thông nhằm gắn giáo dục với thực tiễn lao động, nghề nghiệp.

Hiện nay, nhận thức về định hướng nghề nghiệp của giáo viên và học sinh THPT còn nhiều hạn chế: phần lớn giáo viên chưa được đào tạo chuyên sâu về công tác hướng nghiệp, thường kiêm nhiệm và thiếu thông tin cập nhật về thị trường lao động, dẫn đến tâm lý lúng túng khi tư vấn cho học sinh. Trong khi đó, nhiều học sinh mặc dù rất quan tâm đến nghề nghiệp tương lai nhưng lại thiếu kiến thức và kỹ năng cần thiết để đưa ra lựa chọn phù hợp mà thông thường dựa trên cảm tính hoặc ảnh hưởng từ gia đình, bạn bè [19]. Một khảo sát của Bộ Giáo dục và Đào tạo cho thấy chỉ khoảng 30% học sinh THPT có hiểu biết tương đối rõ về ngành nghề dự định theo học, trong khi trên 60% cảm thấy mơ hồ hoặc chưa sẵn sàng lựa chọn [2]. Thực trạng này cho thấy nhu cầu cấp thiết phải nâng cao năng lực cho giáo viên và thiết kế các hoạt động hướng nghiệp một cách bài bản, khoa học và có hệ thống trong trường phổ thông.

Ở độ tuổi THPT, học sinh nên tập trung vào việc xác định nghề nghiệp trong một phạm vi cụ thể như chuyên ngành và trường đại học có định hướng đào tạo tương thích là các bước đi thực tế và cần thiết trong quá trình định hình lộ trình nghề nghiệp cá nhân. Tuy nhiên, để hoạt động hướng nghề đạt hiệu quả, cần làm rõ những yếu tố cốt lõi mà cả học sinh và nhà trường phải quan tâm, bao gồm: nhận thức bản thân, kỹ năng tìm kiếm thông tin, khả năng đánh giá lựa chọn nghề nghiệp và sự hỗ trợ từ môi trường giáo dục. Trong phạm vi bài viết này, tác giả tập trung phân tích bốn khía cạnh chính có ảnh hưởng trực tiếp đến chất lượng hoạt động hướng nghiệp cho học sinh THPT, đó là: (1) khả năng tiếp cận thông tin nghề nghiệp đầy đủ, chính xác, cập nhật; (2) phương pháp tiếp cận hướng nghiệp mang tính cá nhân hóa, lồng ghép trong các môn học và hoạt động trải nghiệm; (3) việc ứng dụng công nghệ thông tin và truyền thông để mở rộng kênh tư vấn và tìm hiểu nghề nghiệp; và (4) sự liên kết hiệu quả giữa nhà trường và doanh nghiệp nhằm cung cấp cho học sinh cơ hội trải nghiệm thực tiễn, từ đó hỗ trợ quá trình ra quyết định nghề nghiệp có cơ sở và định hướng rõ ràng.

2. NỘI DUNG

2.1 Phương pháp nghiên cứu

Nghiên cứu sử dụng phương pháp phân tích tài liệu để tổng hợp những nghiên cứu điển hình của các tác giả trên thế giới về định hướng nghề nghiệp và các khía cạnh của hoạt động định hướng nghề nghiệp cho học sinh THPT. Phương pháp này được thực hiện theo quy trình như sau: (1) Tìm kiếm tài liệu: tìm kiếm sách, tạp chí, tài liệu viết về vấn đề định

hướng nghề nghiệp và các khía cạnh của hoạt động định hướng nghề nghiệp cho học sinh THPT thông qua việc sử dụng các công cụ tìm kiếm phổ biến trên internet như: Google Scholar, ResearchGate, JSTOR… với các từ khóa như "định hướng nghề nghiệp", "hướng nghiệp", "hoạt động định hướng nghề nghiệp", "hướng nghiệp cho học sinh trung học phổ thông",… (2) Nghiên cứu tài liệu: đọc, phân tích nội dung tài liệu và tổng hợp thông tin mang tính tổng quan về định hướng nghề nghiệp và các khía cạnh của hoạt động định hướng nghề nghiệp cho học sinh THPT, phân tích các quan điểm trong chương trình GDPT 2018 của Việt Nam. (3) Đề xuất một số khuyến nghị được lồng ghép trong các khía cạnh của hoạt động định hướng nghề nghiệp cho học sinh THPT ở nước ta hiện nay.

2.2 Các khái niệm

2.2.1 Khái niệm hướng nghiệp

Từ đầu thế kỷ 20, lý luận về hướng nghiệp trong trường trung học cơ sở và THPT đã được các học giả trên toàn thế giới nghiên cứu. Hiện nay, định hướng nghề nghiệp được coi là một phần của giáo dục toàn diện. *Hướng nghiệp* là một thuật ngữ được sử dụng với nhiều thuật ngữ khác nhau "tư vấn nghề nghiệp", "hướng dẫn nghề nghiệp", "thông tin và lời khuyên nghề nghiệp" và "tư vấn và định hướng nghề nghiệp". Tác giả Cedefop và cộng sự đề xuất rằng "hướng nghiệp mô tả các dịch vụ giúp mọi người ở mọi lứa tuổi đưa ra những lựa chọn có ý nghĩa về giáo dục, đào tạo và nghề nghiệp cũng như quản lý sự nghiệp của họ [3]. Tác giả Trần Thị Tuyết Oanh và cộng sự cho rằng: "Hướng nghiệp là một hoạt động của tập thể sư phạm nhằm giúp học sinh chọn nghề một cách hợp lí, phù hợp với hứng thú, nguyện vọng, năng lực của cá nhân và yêu cầu của xã hội" [13; tr. 202]. Như vậy, hướng nghiệp cho học sinh THPT được hiểu là một quá trình hỗ trợ nhằm mục đích cung cấp các thông tin cần thiết và phù hợp về bản thân học sinh cũng như về thế giới xung quanh. Đây là một hoạt động nhằm giúp học sinh hiểu bản thân mình, có nghĩa là cho phép học sinh nhận biết nhu cầu, năng khiếu, khả năng, sở thích, nhận thức, mục đích và những hạn chế của bản thân.

2.2.2 Khái niệm hoạt động định hướng nghề nghiệp

Ở góc độ quốc tế, tổ chức Hợp tác và phát triển Kinh tế định nghĩa hoạt động định hướng nghề nghiệp như là "một chuỗi các dịch vụ và chương trình có mục tiêu giúp cá nhân ở mọi độ tuổi phát triển nhận thức về nghề nghiệp, ra quyết định học tập và nghề nghiệp phù hợp, và quản lý lộ trình nghề nghiệp của mình một cách chủ động" [14, tr. 19]. Một hoạt động hướng nghiệp hiệu quả là một tiến trình giáo dục toàn diện, được lồng ghép trong các môn học, hoạt động trải nghiệm và quan hệ hợp tác với gia đình và doanh nghiệp, nhằm chuẩn bị cho học sinh khả năng chuyển tiếp suôn sẻ từ trường học sang thị trường lao động hoặc giáo dục nghề nghiệp. Như vậy, hoạt động định hướng nghề nghiệp có thể được hiểu là các hình thức tổ chức giáo dục trong và ngoài chương trình học nhằm trang bị cho học sinh kiến thức về nghề nghiệp, kỹ năng tự đánh giá bản thân và khả năng ra quyết định nghề nghiệp đúng đắn. Các hoạt động này có thể bao gồm: tư vấn cá nhân, tham quan doanh nghiệp, hội thảo nghề nghiệp, trải nghiệm thực tế, và sử dụng công cụ trắc nghiệm hướng nghiệp.

2.2.3 Khái niệm học sinh trung học phổ thông

Tác giả Nguyễn Thị Hồng Hạnh cho rằng: "học sinh THPT là đối tượng học sinh học lớp 10, 11, 12, có độ tuổi tương đương 15-17 tuổi, thuộc nhóm tuổi vị thành niên. Đây là giai đoạn chuyển tiếp từ trẻ thơ lên trưởng thành với những biến đổi về mặt sinh lý, nhận thức và cảm xúc xã hội đặc thù" [9, tr. 45]. Ở góc độ phát triển tâm lý, học sinh THPT bước vào giai đoạn phát triển trí tuệ logic và định hình lý tưởng sống. Đây là thời điểm quan